

Европейска
КОМИСИЯ

Мониторинг на образованието и обучението 2019

България

© Европейски съюз, 2019 г.

Повторното използване е разрешено, при условие че се посочи източникът.

Политиката на повторно използване на документите на Комисията е регламентирана с Решение 2011/833/ЕС (ОВ L 330, 14.12.2011 г., стр. 39).

За използването или възпроизвеждането на снимки или други материали, за които Европейският съюз не е носител на авторското право, трябва да се иска разрешение направо от носителите на това право.

Cover image: composition with images © istock.com

Обзор на образованието и обучението за 2019 г.

БЪЛГАРИЯ

Том 2 от Обзора на образованието и обучението за 2019 г. включва двадесет и осем отделни доклада за държавите. Той се основава на най-актуалните количествени и качествени данни, за да представи и да направи оценка на най-важните нови и съществуващи мерки на политиката във всяка държава — членка на ЕС. Така той допълва съществуващите източници на информация, които предоставят описания на националните системи за образование и обучение.

В раздел 1 е представен статистически преглед на основните показатели в областта на образованието и обучението. В раздел 2 накратко се посочват основните предимства на националната система на образование и обучение и основните предизвикателства пред нея. В раздел 3 се обръща внимание на учителите и предизвикателствата пред учителската професия. В раздел 4 е представен преглед на инвестициите в образованието и обучението. В раздел 5 се разглеждат политиките за модернизиране на образованието в ранна детска възраст и училищното образование. В раздел 6 се разискват мерки за модернизиране на висшето образование. Накрая, раздел 7 включва професионалното образование и обучение, а раздел 8 е посветен на ученето за възрастни.

Ръкописът беше завършен на 26 август 2019 г.

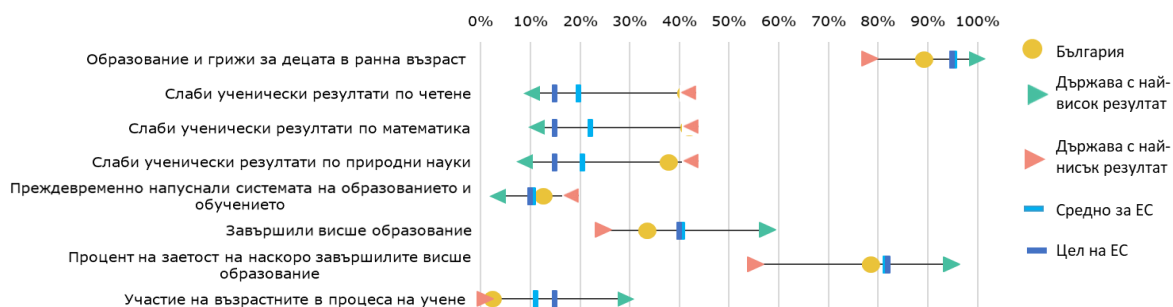
Допълнителни контекстуални данни могат да бъдат намерени онлайн (ec.europa.eu/education/monitor).

1. Основни показатели

		България		Средно за ЕС		
		2009	2018	2009	2018	
Целеви показатели от стратегическата рамка ЕТ 2020						
Преждевременно напуснали системата на образованието и обучението (на възраст между 18 и 24 год.)		14,7%	12,7%	14,2%	10,6%	
Завършили висше образование (на възраст между 30 и 34 год.)		27,9%	33,7%	32,3%	40,7%	
Образование и грижи за децата в ранна възраст (от 4 год. до възрастта за започване на задължителното образование)		84,2%	83,9% ¹⁷	90,8%	95,4% ^{17,d}	
Дял на 15-годишните със слаби резултати по:	Четене	41,0%	41,5% ¹⁵	19,5% ^{EU27}	19,7% ¹⁵	
	Математика	47,1%	42,1% ¹⁵	22,3% ^{EU27}	22,2% ¹⁵	
	Природни науки	38,8%	37,9% ¹⁵	17,7% ^{EU27}	20,6% ¹⁵	
Процент на заетост на наскоро дипломиралите се според придобитото образование (на възраст между 20 и 34 г., напуснали системата на образование между една и три години преди референтната година)	ISCED 3-8 (общо)	73,6%	78,6%	78,3%	81,6%	
Участие на възрастните в процеса на учене (на възраст между 25 и 64 год.)	ISCED 0-8 (общо)	1,6%	2,5%	9,5%	11,1%	
Мобилност с учебна цел	Студенти, участващи в мобилност с цел придобиване на образователна степен в чужбина (ISCED 5–8)	:	8,1% ¹⁷	:	3,6% ¹⁷	
	Студенти, участващи в мобилност с цел придобиване на учебни резултати (кредити) в чужбина (ISCED 5–8)	:	1,4% ¹⁷	:	8,0% ¹⁷	
Други контекстуални показатели						
Инвестиции в образование	Публични разходи за образование като процент от БВП	4,1%	3,6% ¹⁷	5,2%	4,6% ¹⁷	
	Разходи за обществени и частни учебни заведения за един ученик/студент в евро стандарт на покупателната способност (PPS)	ISCED 0	€3 114 ¹²	€3 579 ¹⁶	:	€6 111 ^{15,d}
	ISCED 1	€1 865 ¹²	€2 274 ¹⁶	€5 812 ^{12,d}	€6 248 ^{15,d}	
	ISCED 2	€2 220 ¹²	€2 820 ¹⁶	€6 937 ^{12,d}	€7 243 ^{15,d}	
	ISCED 3-4	€2 106 ¹²	€2 577 ¹⁶	:	€7 730 ^{14,d}	
ISCED 5-8	€3 818 ¹²	€5 197 ¹⁶	€10 549 ^{12,d}	€11 413 ^{15,d}		
Преждевременно напуснали системата на образованието и обучението (на възраст между 18 и 24 год.)	Родени в страната	14,8%	12,7%	13,1%	9,5%	
	Родени извън страната	:	:	26,1%	20,2%	
Завършили висше образование (на възраст между 30 и 34 год.)	Родени в страната	27,9%	33,5%	33,1%	41,3%	
	Родени извън страната	:	:	27,7%	37,8%	
Процент на заетост на наскоро дипломиралите се според придобитото образование (на възраст между 20 и 34 г., напуснали системата на)	ISCED 3-4	63,7%	67,8%	72,5%	76,8%	
	ISCED 5-8	85,2%	84,5%	83,8%	85,5%	

Източници: Евростат; Организация за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) (Програма за международно оценяване на учениците — PISA). Данните относно мобилността с учебна цел се изчисляват от Съвместния изследователски център на Европейската комисия въз основа на данните от Юнеско/ОИСР/Евростат (УОЕ). Допълнителна информация може да бъде намерена в приложение I и в том 1 (ec.europa.eu/education/monitor). Бележки: В средните стойности за ЕС по програма PISA за 2009 г. не се включва Кипър; d = определението се различава, u = ниска надеждност, 15 = 2015 г., 17 = 2017 г.

Фигура 1 Позиция спрямо държавите с най-високи и най-слаби резултати

Източник: Изчисления на Европейската комисия, генерална дирекция „Образование, младеж, спорт и култура“ (ГД „Образование, младеж, спорт и култура“) въз основа на данни от Евростат (Наблюдение на работната сила (LFS) за 2018 г., УОЕ за 2017 г.) и ОИСР (програма PISA за 2015 г.).

2. Акценти

- Усилията за модернизиране на системата за образование и обучение продължават, но подобряването на нейното качество, приложимост за пазара на труда и приобщаващ характер продължава да бъде предизвикателство.
- Демографските тенденции и увеличаващият се недостиг на умения означават, че България трябва да инвестира повече в квалификацията на своята настояща и бъдеща работна сила. Нуждата от повишаване на квалификацията и преквалификация на възрастното население е голяма, но участието в обученията за възрастни е слабо.
- Престижът на преподавателската професия е нисък, а работната сила в сектора на преподаването застарява. Като начин да се повиши привлекателността на професията се увеличават заплатите.
- Предприети са стъпки за повишаване на приложимостта на професионалното образование и обучение (ПОО) за пазара на труда.

3. Насочване на вниманието към преподавателите

Престижът на преподавателската професия е нисък. Както в много други европейски държави, програмите за обучение на преподаватели имат за цел привличането на талантиливи млади хора. Въпреки че процентът на завършилите тези програми е приблизително колкото средният за ЕС¹, само 60 % от завършилите лица в действителност започват да упражняват професията². Ниските заплати са основният фактор, който възпира младите хора да изберат преподавателската професия (Софийски университет, 2017 г.). Други отрицателни фактори са непривлекателните условия на работа, намерили отражение например в недостатъчните възможности за професионално развитие или във влошаването на дисциплината в час³. Скорошно проучване (АЕЖ, 2019 г.) показва, че в медиите преобладава отрицателно отношение към преподавателите. Само 17,7 % от преподавателите считат, че професията им се оценява от обществото, а само 57 % смятат, че предимствата на това да бъдеш преподавател надхвърлят недостатъците⁴ (ОИСР, 2019 г.). Макар като цяло да е непопулярна сред младите българи, преподавателската професия е особено непривлекателна за мъжете, които съставляват едва 17 % от преподавателите в училищата⁵ (средна стойност за ЕС: 28 %).

Тъй като работната сила в сектора на преподаването застарява, възниква недостиг на преподаватели. Почти половината от преподавателите са на възраст над 50 години и съответно е вероятно да достигнат възрастта за пенсиониране в рамките на следващите 10 години; 10 % вече са над 60 години. Започва да се очертава недостиг и се очаква той да се задълбочи. Това важи особено за учителите в детски градини и началните учители, за преподавателите по чужди езици, по информационни и комуникационни технологии (ИКТ), по математика, физика и по някои предмети в областта на ПОО. Конкретната нужда от заместване по предмети и по образователна степен не е известна, тъй като в България едва неотдавна (с подкрепата на ЕС) започна създаването на инструмент за прогнозиране по отношение на преподавателската професия. Въпреки това дори при намаляващ брой ученици⁶ се очаква да възникне остра нужда от заместване на големи групи пенсиониращи се преподаватели. В допълнение броят на подпомагащите специалисти (като например ресурсни учители, училищни психолози, логопеди и др.) също е недостатъчен, като с напредъка на реформата в областта на приобщаващото образование неудовлетвореното търсене се очаква да нарасне.

¹ През 2017 г. 8 % от завършилите български университети лица са следвали по програми за обучение на преподаватели (ЕС-28: 9%).

² Според данните от рейтинговата система на висшите училища в България, <http://rsvu.mon.bg/rsvu3/?locale=bg>

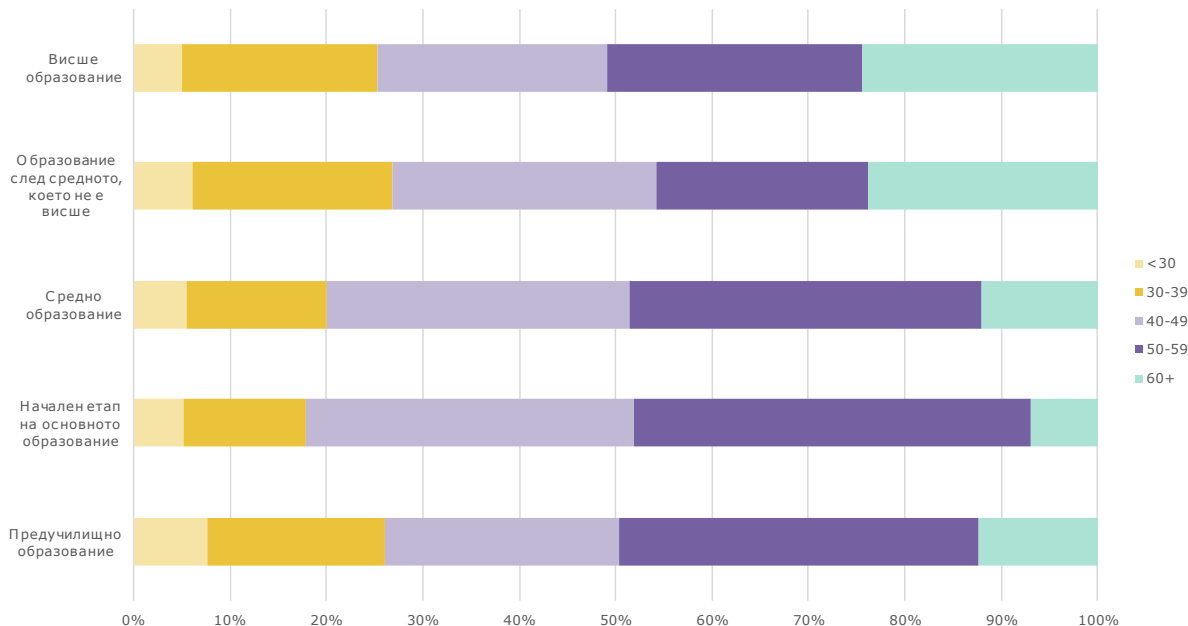
³ Например 14 % от учениците съобщават за често упражняван тормоз (ОИСР, 2016 г.).

⁴ ЕС-23: 71 %.

⁵ Международна стандартна класификация на образованието (ISCED) 1—3.

⁶ В България населението в училищна възраст (3—18 години) се очаква да намалее с 9 % до 2030 г. в сравнение с базовите прогнози на ЕВРОСТАТ за 2020 г.

Фигура 2 Възраст на преподавателите според образователната степен, 2017 г.

Източник: Евростат, УОЕ, 2017 г. Онлайн код за данни: Educ_uoe_perp01

Нуждата от по-добра подготовка на преподавателите с цел справяне с предизвикателствата в класните стаи е голяма. Сред 23-те⁷ европейски държави, включени в международното проучване на ОИСП в областта на преподаването и ученето (TALIS) (ОИСП, 2019 г.), по отношение на преподавателите от България е отчетена една от най-големите нужди от продължаващо професионално развитие на знанията в областта на предметите, които преподават (19 %, ЕС-23: 6 %), познаване на учебната програма (20 %, ЕС-23: 5 %), педагогически компетенции (17 %, ЕС-23: 8 %) и умения в областта на ИКТ (23 %, ЕС-23: 16 %). Процентът на преподавателите, по отношение на които се отчита значителна нужда от обучение в областта на поведението на учениците и управлението на класната стая, както и в областта на преподаването в мултикултурна или многоезикова среда, също е по-висок от средните стойности за проучените 23 европейски държави⁸. Налице е също така остра нужда от обучение, съпътстващо приобщаването на деца със специални образователни потребности и с увреждания (УНИЦЕФ, 2018 г.). Почти 60 % от преподавателите обаче съобщават, че участието в обучения е ограничено поради високи разходи (ЕС-23: 44 %) (ОИСП, 2019 г.). Въпреки че са предприети някои мерки за засилване на първоначалното обучение на преподавателите, продължава да е налице значителна нужда от по-добра подготовка на новите преподаватели. Предвид големия брой преподаватели, които предстои да се пенсионират, по-нататъшното подобряване на първоначалното обучение на преподавателите и привличането на таланти в професията биха могли евентуално да окажат положително въздействие върху образователната система в България.

⁷ През 2018 г. 23 държави членки участваха в проучването TALIS: Австрия, Англия (Обединено кралство), Белгия (нид), Белгия (фр), България, Дания, Естония, Испания, Италия, Кипър, Латвия, Малта, Нидерландия, Португалия, Румъния, Словакия, Словения, Унгария, Финландия, Франция, Хърватия, Чехия, Швеция. Проучването TALIS за 2018 г. обхваща преподавателите от първия етап на средното образование и училищните директори в общообразователните държавни и частни училища.

⁸ 22 % в сравнение с ЕС-23: 12,5 % и 21 % в сравнение с ЕС-23: 13 %.

Каре 1: Реформиране на преподавателската професия

Преподавателите са поставени в центъра на образователната реформа, която започна през 2016 г. със Закона за предучилищното и училищното образование. Оттогава насам са предприети редица стъпки за повишаване привлекателността на професията и за засилване на подкрепата за политиките по отношение на преподавателите. Въпреки това преподавателската професия продължава да е изправена пред важни предизвикателства.

За да се избегне евентуална криза поради високия брой пенсиониращи се преподаватели, се изпълняват планове за удвояване на заплатите на преподавателите до 2021 г. в сравнение с размера им от 2017 г., като заплатите ще достигнат 120 % от средната за България работна заплата. Също така се оказва подкрепа на алтернативни пътища за навлизане в професията.

Педагогиката е включена в списъка с приоритетни професии във висшето образование и като такава получава допълнително финансиране. В съответствие с планирано изменение на Закона за висшето образование таксите за обучение за тази специалност ще бъдат премахнати, както и за други професии, по отношение на които е налице недостиг на кадри. Изпълнява се и въвеждаща програма в подкрепа на новопостъпилите преподаватели.

За първи път бе въведено задължение за преминаване през продължаващо професионално развитие, което е свързано с професионално израстване в рамките на пет квалификационни степени. Също така бе въведена програма за ускорено професионално развитие за преподаватели в „иновативни училища“. Транспортните разходи и разходите за настаняване на преподаватели, работещи в отдалечени райони, от 2018 г. могат да бъдат възстановявани.

Каре 2: Финансирано от ЕС подпомагане за продължаващо професионално развитие

„Квалификация на педагогическите специалисти“ е проект, съфинансиран от Европейския социален фонд. С бюджет от почти 10 милиона евро, проектът ще осигури обучение за 52 900 преподаватели с цел придобиване на квалификационни степени 1–3 и обучение на 48 000 преподаватели с цел придобиване на квалификационни степени 4–5. В по-широк смисъл целта е да се подобри професионалното и кариерно развитие и да се повишат компетенциите на преподавателите в ключови области, като например цифрови умения, съвременна педагогика и оценяване на учениците. Изпълнението на проекта започна през октомври 2018 г.

4. Инвестиране в образование и обучение

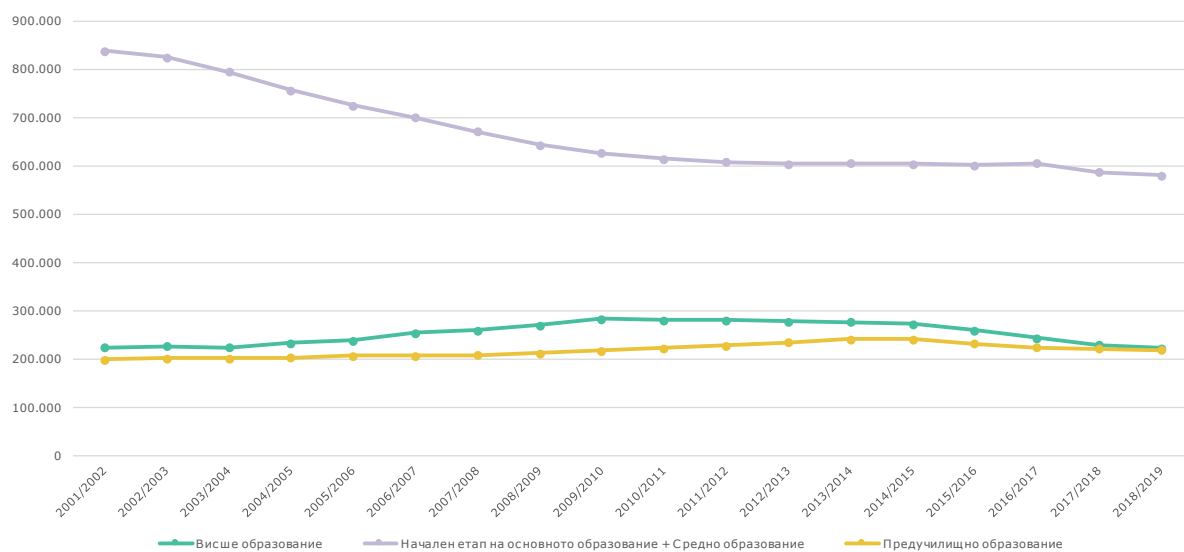
Въпреки че публичните разходи за образование се увеличават, системата продължава да бъде недостатъчно финансирана. През 2017 г. общите бюджетни разходи в България за образование се повишиха с 8 % в реално изражение в сравнение с предходната година, като се равняват на 3,6 % от БВП. Въпреки това подобрене публичните разходи за образование са все още сред най-ниските в ЕС и са значително под средната стойност за ЕС от 4,6 %. Както се потвърждава от бюджета за 2019 г., увеличението на заплатите на преподавателите ще генерира разходи през следващите няколко години. С бюджета за тази година също така се финансират четири допълнителни национални програми⁹, които имат за цел да се привлекат и обучат преподаватели по предмети, по отношение на които се очаква да се появи недостиг, да се представят иновативни методи на преподаване, да се предостави подкрепа в началото на професионалното развитие и да се създадат връзки между училищата и дружествата в областта на информационните технологии (ИТ). Също така бе въведена национална програма за предоставяне на подкрепа на общините за предприемане на действия за премахване на сегрегацията. По нея се финансират транспортните разходи, дейностите с родители и учебните материали и се осигурява финансиране за образователни посредници. В допълнение от 2019 г. всички средни училища, предлагащи обучение в гимназиален етап, ще

⁹ „Мотивирани учители“, „ИТ фирми в училище и учители в ИТ фирми“, „Иновации в действие“ и „Подпомагане на общините за реализиране на дейности за образователна десегрегация“.

получат допълнително финансиране за работа с ученици в неравностойно положение. Подобна разпоредба за началните училища беше въведена през 2018 г.

Образователната инфраструктура спешно се нуждае от модернизация. Съществуват значителни различия по отношение на качеството на учебните заведения, като по-бедните общини са поставени в особено неблагоприятно положение (УНИЦЕФ, 2018 г.). В училищата често липсват основни съоръжения или оборудване, а освен това те не разполагат с лаборатории или спортни съоръжения. В допълнение поддържането на подходящо отопление през зимата е предизвикателство в редица училища в по-бедните общини (пак там). Налице са по-малко на брой добре снабдени с цифрови технологии училища и свързани училища в сравнение със средните стойности за ЕС (Европейска комисия, 2019а). Мрежата на детските градини и яслите също не е достатъчно развита.

Фигура 3 Брой на записаните ученици според образователната степен, 2001–2019 г.

Източник: Национален статистически институт.

5. Модернизиране на образованието в ранна детска възраст и училищното образование

Участието в образованието и грижите в ранна детска възраст продължава да бъде слабо, което възпрепятства ранното придобиване на познавателни и социално-емоционални умения. Доброто качество на образованието и грижите в ранна детска възраст е от съществено значение за развитието на ключови компетенции. От 2014 г. насам в България процентът на участие за деца на възраст от 4 години до задължителната училищна възраст намалява. Последните налични данни показват равнище на записване от 83,9 %, което е значително по-ниско от средната стойност за ЕС от 95,4 %. Съществуват различия в записването между регионите¹⁰ и между областите¹¹. Таксите за детските градини, свързани с предоставянето на грижи, все още ограничават участието на децата в неравностойно положение и ромите, докато липсата на достатъчно заведения засяга по-специално големите градски райони. За да се подобри равнището на записване, в България започна изпълнението на финансираната от ЕС проект „Активно включване в системата на предучилищното образование“. По проекта се предоставя допълнително обучение по български език за деца с майчин език, различен от българския; чрез проекта се финансират разходите за такси за програмата за посещаване на целодневни детски градини и се подкрепя участието на родители. Равнището на записване е много ниско за деца под 3-годишна възраст. Само 9,4 % от децата в тази възрастова група са записани в официални заведения за детски грижи поради различни причини, включително липсата на детски градини. Равнището е значително по-ниско от средната стойност за ЕС от 34,2 %.

¹⁰ Процентът на участие варира от 87,1 % в югозападния до 77,5 % в североизточния регион.

¹¹ Брутният процент на записани деца на възраст 3–6 години варира от 88,9 % в Благоевград до 64,8 % в Сливен (Национален статистически институт).

Въпреки текущите усилия, преждевременното напускане на училище продължава да бъде проблем. През 2018 г. делът на лицата, преждеременно напускащи системата за образование и обучение (възрастова група 18—24 години), е 12,7 %, което все още надвишава националната цел на България по стратегията „Европа 2020“ от 11 % и средната стойност за ЕС от 10,6 %. От 2010 г. насам не е отбелязан съществен напредък, като делът варира около 12—14 %. Твърде ранното напускане на образователната система без подходящо образование и умения е особено проблематично сред ромите¹² и в селските райони¹³, където бедността е на по-високи равнища, а качеството на образованието обикновено е по-ниско. То също така представлява проблем от гледна точка на пазара на труда предвид нарастващата нужда от висококвалифицирани работници и намаляването на населението в трудоспособна възраст и на учащото население. Продължава въвеждането на междуинституционална система, която има за цел да установи децата, които не посещават училище, и да ги върне в системата на образованието. Акцентът се променя към мерки за задържане в училище, като например дейности, насочени към преодоляване на пропуските в знанията и повишаване на мотивацията на учениците. Все пак процентът на отпаднали ученици поради временна или постоянна емиграция остава висок и показва значителни регионални различия (Институт за пазарна икономика, 2018 г.). Въпреки усилията от последните години и постигнатите досега резултати, разширяването и ускоряването на мерките за предотвратяване на отпадането на ученици продължават да бъдат особено важни.

Подобряването на качеството и включване в системата на образованието продължават да бъдат сериозно предизвикателство. Рязкото влошаване на демографските тенденции в България означава, че нейното икономическо бъдеще ще зависи до голяма степен от това колко успешно ще съумее да усъвършенства уменията на своите настоящи и бъдещи работници (Световна банка, 2016 г.). Неравностойното социално-икономическо положение все още е ключов фактор за ниското равнище на умения и ниските образователни резултати¹⁴ в контекста на значителни несъответствия между търсените и предлаганите умения, както и техният недостиг. Въпреки че се изпълняват редица мерки за подобряване на качеството и равенството в образователния подход¹⁵, съществуващите данни показват, че са налице важни пропуски в придобиването на основни и цифрови умения. В данните от PISA за 2015 г. се посочва, че около 40 % от подрастващите в България не притежават основни компетентности в областта на четенето, математиката или науката, като процентът на ниски резултати е над 60 % сред учениците в неравностойно положение (ОИСП, 2016 г.). Цифровите умения сред младежите са на ниско равнище: само 53 % от младите хора на възраст 16—19 години оценяват своето ниво на цифрови умения като основно или над основното в сравнение със средната стойност за ЕС от 83 %. Ромските деца е по-малко вероятно да посещават детска градина и е много по-вероятно да отпаднат от училище. Важно постоянно предизвикателство е насърчаването на етнически смесени училища и мерки за премахване на сегрегацията. Връзката между прогнозирането на умения и последващите действия в системата на образованието и обучението все още не е всеобхватна (Европейска комисия, 2019 г.), въпреки че неотдавна бяха предприети някои мерки за подобряване на съответствието между търсенето и предлагането. В този контекст в специфичните за всяка държава препоръки от 2019 г. България се призовава да подобри качеството, приложимостта за пазара на труда и приобщаващия характер на образованието и обучението, по-специално за ромите и другите групи в неравностойно положение.

6. Модернизирани на висшето образование

Броят на студентите продължава да намалява, докато участието на студенти в неравностойно положение е твърде слабо. Броят на студентите, записани в университети, продължава да намалява главно поради демографските тенденции, но също така и поради националната политика за намаляване на броя на студентите в някои учебни

¹² 67 % от ромите на възраст 18—24 години (Агенция на Европейския съюз за основните права — FRA, 2016 г.).

¹³ 26,2 % в селските райони, 12,2 % в по-малките градове, 5,9 % в по-големите градове.

¹⁴ Предходни международни проучвания показваха, че социално-икономическият статус оказва значително въздействие върху образователните резултати на учениците (Европейска комисия, 2019б).

¹⁵ Проектът „Подкрепа за успех“, съфинансиран от ЕСФ, който се основава на постигнатото от предходни проекти, включително „Твоят час“, представлява продължение на усилията на Министерството на образованието и науката за справяне с тези въпроси. Проектът е насочен към 1500 училища, по-специално към ученици с пропуски в знанията или в риск от отпадане от училище. Планира се професионално ориентиране за учениците от V до VII клас. Проектът стартира през февруари 2019 г. и разполага с бюджет от 65 милиона евро.

области. През 2018 г. броят на записаните студенти е бил с 20 % по-нисък за бакалавърска степен и с 15 % по-нисък за магистърска степен, отколкото през 2013/2014 г. Същевременно броят на докторантите се е увеличил със 7 % за същия период. Броят на международните студенти се увеличава, но недостатъчно, за да компенсира големия брой българи, учещи в чужбина¹⁶. Наличните данни сочат, че записването на студенти в неравностойно положение е слабо¹⁷. Завършването на висше образование сред населението на възраст 30—34 години се е увеличило слабо до 33,7 % през 2018 г., но все още е под националната цел на България по стратегията „Европа 2020“ (36 %) и средната стойност за ЕС от 40,7 %. Неравнопоставеността между половете продължава да съществува, като 40,8 % от жените в тази възрастова група са завършили висше образование в сравнение с 27 % от мъжете.

Осъществяват се мерки за повишаване на приложимостта за пазара на труда, но като цяло висшето образование все още не е съобразено в достатъчна степен с нуждите на пазара на труда. В контекста на нарастващото несъответствие между търсените и предлаганите умения и на намаляващия брой на студентите, профилът на висшистите не съответства на квалификациите, които се търсят на пазара на труда. Наличните данни показват, че България продължава да има един от най-високите проценти висшисти в областта на социалните науки, стопанската дейност и правото¹⁸, докато броят на висшистите в областта на науките, технологиите, инженерството и математиката остава нисък¹⁹. Приложени са редица мерки за преодоляване на това несъответствие, като например обвързване на публичното финансиране с качеството и приложимостта за пазара на труда, премахване на таксите за обучение за професии, по отношение на които има недостиг на пазара на труда, допълнително финансиране за търсените на пазара на труда квалификации и ограничаване на броя на местата в учебните области, по отношение на които има свръхпредлагане. Забелязват се някои положителни тенденции (като например намаляване на броя на студентите по бизнес администрация и увеличаване на студентите по ИКТ и в медицинските специалности). Привлекателността на областите на НТИМ (наука, технологии, инженерство и математика), по отношение на които търсенето на пазара на труда е голямо, е все още твърде слаба. Тази ситуация може отчасти да бъде обяснена с по-слабите резултати в областта на науката и математика сред младите хора (както е отчетено от PISA), с недостатъчното професионално ориентиране и видимия дисбаланс между половете при участието във висшето образование, по-специално в някои учебни области²⁰. В допълнение работодателите съобщават, че висшистите имат пропуски в знанията и уменията, включително в социалните умения и в други трансверсални умения. Въпреки това, когато студентите, приети по реда на новите правила, се дипломират, ще бъде възможно да се извърши по-задълбочена оценка на въздействието на реформата на висшето образование.

7. Модернизиране на професионалното образование и обучение

Полагат се усилия за повишаване на приложимостта на професионалното образование и обучение (ПОО) за пазара на труда. През юни 2018 г. Министерският съвет на България прие списък с професии, по отношение на които има недостиг от квалифицирани специалисти, и условията за допълнително финансиране на училищата, които предлагат такива квалификации. Повечето от тези специалности са в областта на машиностроенето, строителството и транспорта. От февруари 2019 г. насам обучаващите се в тези области получават допълнителни стипендии. Наличните данни показват лек спад в общия

¹⁶ През 2017 г. 8,1 % от завършилите гимназиалния етап на средното образование в България са завършили висше образование в чужбина.

¹⁷ По-малко от 2 % от студентите, записани в бакалавърска програма, са с произход от семейства, в които образователната степен на родителите е ниска (Европейска комисия, 2018 г.).

¹⁸ През 2017 г. 13,2 % от всички завършили висше образование в университети в България са изучавали социални науки, журналистика и информация (средната стойност за ЕС: 8 %), а 32,9 % са изучавали стопанска дейност, административно управление или право (средна стойност за ЕС: 24%). Взети заедно, тези две основни учебни области съставляват 46,1 %. Макар този процент да надхвърля значително средната стойност за ЕС от 33,7 %, той бележи спад в сравнение с предходните години (51 % през 2014 г.).

¹⁹ Последните налични данни показват, че през 2017 г. 20,5 % от завършилите висше образование в България са изучавали НТИМ (средна стойност за ЕС: 25,8 %). Това съотношение означава 14,3 висшисти в областта на НТИМ на всеки 1000 българи на възраст 20—29 години и е сред най-ниските в ЕС.

²⁰ От 31 100 завършили висше образование с бакалавърска степен през 2017 г. почти 60 % са жени. 30 % са завършили бизнес администрация и право (66 % жени), 4 % — ИКТ (36 % жени), докато 14 % са завършили специалност в областта на инженерните науки, производството или строителството (25 % жени).

брой на записаните ученици в гимназиалния етап на ПОО (50,7 % през 2017 г., което все още е над средната стойност за ЕС от 47,8 %). Процентът на заетост на наскоро завършилите ПОО е нараснал значително през 2018 г., достигайки до 66,4 % в сравнение с 59,1 % през предходната година. Въпреки това през 2018 г. той продължава да бъде значително под средната стойност за ЕС от 79,5 %. Основното развитие във връзка с дуалното обучение е приемането на преразгледания Закон за ПОО през октомври 2018 г. Измененията обхващат определението за изискванията, разработването на база данни за дружествата, участващи в дуалното обучение, и въвеждането на трудов договор за обучаващи се лица по системата за дуално обучение с цел включването им в социалното и здравното осигуряване. Измененият закон също така установява правила за обучението на обучители в предприятията, включително задължително обучение по педагогика и методология, така че да придобият необходимите компетенции за подкрепа на обучаващите се по дуалната система в дружествата. В допълнение се планира през втората половина на 2019 г. да започне изпълнението на съфинансиран от ЕСФ проект, който има за цел подпомагане на системата за дуално обучение. Понятието „учител-методик“ бе въведено в рамките на българо-швейцарския проект за дуално ПОО („ДОМИНО“). Учителите-методици свързват менторите (т.е. служителите на дружество, участващи в разработването на учебната програма за практическо обучение) с учителите в областта на ПОО. През април Министерството на образованието и науката въведе национална програма за обучение за обучители в предприятията.

8. Развиване на обучението за възрастни

Нуждата от повишаване на квалификацията и преквалификация на населението е голяма. В България 17,4 % от трудоспособното население на възраст 25–64 години (приблизително 677 000 души) са нискоквалифицирани. Въпреки че този процент е малко под средния за ЕС (21,9 %), той е особено проблематичен, тъй като съответства на удвоения брой на свободните работни места, за които се изисква елементарно ниво на умения (357 000). Това ясно подчертава нуждата от съществено повишаване на квалификацията и преквалификация. Въпреки това само 2,5 % от хората на възраст 25–64 години в България са преминали обучение през четирите седмици, предхождащи наблюдението на работната сила (средна стойност за ЕС: 11,1%).

В България са предприети стъпки за повишаване на пригодността за заетост на групите в неравностойно положение и за намаляване на регионалните различия в равнищата на заетост сред населението в трудоспособна възраст. През януари 2019 г. Министерският съвет одобри Национален план за действие по заетостта, който има за цел да се повиши квалификацията на безработни лица от групите в неравностойно положение чрез обучение и субсидирана заетост, по-специално в общините с високи равнища на безработица. Проектът „Нов шанс за успех“ е специално насочен към хора, които не са завършили образование, както и към тези, които са безработни и неграмотни. По линия на проекта „Обучение на възрастни, преминали курсове за ограмотяване“ се предоставя обучение за безработни лица чрез чиракуване и стажове.

В България липсва всеобхватна система за обучение и оценяване на преподавателите и за обучение в областта на образованието за възрастни, като предлагането не е достатъчно. В редица случаи, по-специално в центровете за професионално обучение и в предприятията, предлагащи неформално обучение, свързано с работа, квалификацията на преподавателите на възрастни е изцяло от компетентността на участващия персонал и се третира като въпрос, свързан с личностното развитие. Преподавателите на възрастни попадат в същата професионална категория като останалия преподавателски състав, но на тяхната професия се гледа дори като на по-непривлекателна от тази на учителя. Не се обръща достатъчно внимание на нуждата от специални квалификации за преподаватели на възрастни, които работят с роми. Необходими са допълнителни усилия за подобряване на преподаването и на обучението на преподаватели в областта на обучението на възрастни. Например има необходимост от правно определение на статута на преподавателите на възрастни и от включването на професията сред тази на преподавателите и педагогическите специалисти, както и от разработването на всеобхватна система за обучение за преподаване на възрастни.

9. Позовавания

АЕЖ (2019 г.), Асоциация на европейските журналисти – България, <http://www.aej-bulgaria.org/bul/p.php?post=9703&c=349>

Център „Амалипе“ (2019 г.), *Допълнителните средства за работа с деца и ученици от уязвими групи през 2019 г.*, <http://amalipe.com/index.php?nav=news&id=3506&lang=1>

Рейтингова система на висшите училища в България, <http://rsvu.mon.bg/rsvu3/?locale=bg>

Европейски център за развитие на професионалното обучение (Cedefop) (предстоящо). *Developments in vocational education and training policy in 2015-19: Bulgaria*. Cedefop monitoring and analysis of VET policies. (*Развитие на политиките в областта на професионалното образование и обучение за периода 2015–2019 г.: България*). Анализ и мониторинг на Cedefop относно политиките в областта на ПОО). Люксембург: Служба за публикации на Европейския съюз

Cedefop (предстоящо). *Vocational education and training in Bulgaria: short description*. (*Професионално образование и обучение в България: кратко описание*). Люксембург: Служба за публикации на Европейския съюз

Съвет на Европейския съюз (2019 г.), „Препоръка на Съвета относно националната програма за реформи на България за 2019 г. и съдържаща становище на Съвета относно програмата за стабилност на България за 2019 г.“, <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10155-2019-INIT/bg/pdf>

Европейска комисия/Изпълнителна агенция за образование, аудиовизия и култура (EACEA)/„Евридика“ (2018 г.). *The European Higher Education Area in 2018: Bologna Process Implementation Report* (*Европейското пространство за висше образование през 2018 г.: доклад за прилагане на процеса от Болоня*). Люксембург: Служба за публикации на Европейския съюз.

Европейска комисия (2019а), *Second Survey of Schools, ICT in education: Bulgaria Country Report* (*Второ проучване на училищата, ИКТ в образованието: национален доклад за България*), <https://publications.europa.eu/bg/publication-detail/-/publication/9bc9919b-46ee-11e9-a8ed-01aa75ed71a1/language-bg/format-PDF/source-99720996>.

Европейска комисия (2019б), *Доклад за България*. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2019-european-semester-country-report-bulgaria_bg.pdf

FRA (2016 г.) — Агенция на Европейския съюз за основните права. *Second European Union Minorities and Discrimination Survey (EU-MIDIS II) Roma — Selected findings* (*Второто проучване на Европейския съюз на положението на малцинствата и дискриминацията (EU-MIDIS II): ромите — избрани констатации*).

Институт за пазарна икономика, 2017 г., *Регионален профил, показатели за развитие*, <https://www.regionalprofiles.bg/var/docs/Editions/Reg-profiles-2017-ENG-web.pdf>

ОИСР (2016 г.), *PISA 2015 Results (Volume 1): Excellence and Equity in Education* (*Резултати от PISA за 2015 г. (том 1): Високи постижения и равнопоставеност в образованието*), издателство на ОИСР, Париж. <http://www.oecd.org/publications/pisa-2015-results-volume-i-9789264266490-en.htm>

ОИСР (2019 г.), *TALIS 2018 Results (Volume I): Teachers and School Leaders as Lifelong Learners*, TALIS (*Резултати от TALIS за 2018 г. (том 1): Преподавателите и училищните директори като лица, обучаващи се през целия живот*, TALIS).

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (2017 г.), Господинов, Б., Пейчева-Форсайт, Р., Пектова, И., Мизова, Б., Първанова, Й. Национално изследване на системата за подготовка на педагогическите кадри във висшите училища и сравнителен анализ на системата за поддържаща квалификация и кариерно развитие в Република България, Европейския съюз и други страни (*National survey of the system for preparation of pedagogical staff in higher education institutions and comparative analysis of the system for continuous qualification and career development in the Republic of Bulgaria, the European Union and other countries*)

УНИЦЕФ (2018 г.), *Situation analysis of children and women in Bulgaria* (*Ситуационен анализ на положението на децата и жените в България*). <https://www.unicef.org/bulgaria/media/2821/file/BGR-situation-analysis-children-women-bulgaria.pdf.pdf>

Световна банка, 2016 г., *Skills for work in Bulgaria* (*Умения за работа в България*). <http://documents.worldbank.org/curated/en/508441467991943114/Skills-for-work-in-Bulgaria-the-relationship-between-cognitive-and-socioemotional-skills-and-labor-market-outcomes>

Приложение I: Източници за ключовите показатели

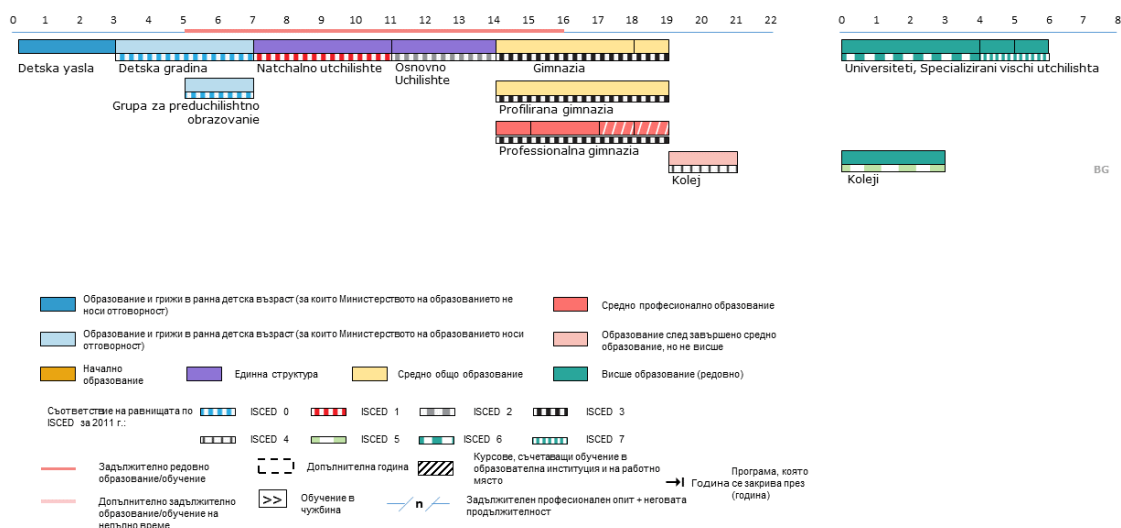
Показател	Евростат (онлайн код за данни)
Преждевременно напускащи системата на образованието и обучението	edat_lfse_14 + edat_lfse_02
Завършили висше образование	edat_lfse_03 + edat_lfs_9912
Образование и грижи в ранна детска възраст	educ_uoe_enra10
Слаби резултати по отношение на четене, математика, наука	ОИСП (PISA)
Процент на заетост на наскоро завършилите	edat_lfse_24
Участие на възрастните в ученето	trng_lfse_03
Публични разходи за образование като процент от БВП	gov_10a_exp
Разходи за един учащ в обществени и частни институции	educ_uoe_fini04

Мобилност с учебна цел:

- Студенти, участващи в мобилност с цел придобиване на образователна степен в чужбина
- Студенти, участващи в мобилност с цел придобиване на учебни резултати (кредити) в чужбина

Изчисления на Съвместния изследователски център (JRC) въз основа на данни на Евростат/UIS/ОИСП

Приложение II: Структура на образователната система

Източник: Европейска комисия/ЕАСЕА/„Евридика“, 2018 г. The Structure of the European Education Systems 2018/19: Schematic Diagrams. Eurydice Facts and Figures (Структура на европейските образователни системи за 2018/2019 г.: схематични диаграми. „Евридика“: факти и цифри). Люксембург: Служба за публикации на Европейския съюз.

Коментари и въпроси по настоящия доклад могат да се изпращат по електронна поща на:
 Alexandra TAMASAN
Alexandra.TAMASAN@ec.europa.eu
 или
EAC-UNITE-A2@ec.europa.eu

